

**ІДІОСТИЛЬ ОСМАНСЬКОГО ЛІТОПІСУ
“ІСТОРІЯ НАЇМИ” (18 ст.)
У ЛЕКСИКО-СТАТИСТИЧНОМУ ЗРІЗІ**

Вступ. Застосування корпусного підходу для дослідження авторського ідіолекту уможливило його аналіз на різних мовленнєвих рівнях. Завдяки корпусу електронних документів досліджуваний текст можна порівнювати з іншими творами і в синхронічній, і в діахронічній перспективах. За основу таких порівнянь варто брати як інформацію щодо синтаксису текстів, так і їхні частотні словники. Водночас кореляційний аналіз між ранговими параметрами частотних словників логічно служить підґрунтям для перевірки точності вибірки під час формування колекції електронних документів. Така колекція, загальною кількістю 22 османських прозових твори, була створена для нашого дослідження ідіостилю твору “Квітник Гюссейна у викладі подій Сходу та Заходу”, або ж скорочено – “Історія Наїми”, який належить перу османського хроніста Мустафи Наїми (1655–1716 pp.).

Обчисливши коефіцієнт кореляції Пірсона (R) між ранговими показниками частотних словників електронних документів, ми насамперед переконалися в достовірності нашої вибірки. Однак аналогічне обчислення ступеня парної лінійної тісності між частотними словниками досліджуваного тексту та укладеного корпусу засвідчує, наскільки “Історія Наїми” відрізняється від змодельованого гіпертексту на лексичному рівні. Адже ця відмінність є ознакою девіації мови твору від нормованих показників, які виявляють себе в частотному словнику укладеної колекції літописів. Обчислення коефіцієнту кореляції R у цьому разі не виходить за рамки поширених лінгвостатистичних методів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ідіостиль Мустафи Наїми як лінгвістичне явище досі не досліджувався ні у вітчизняній, ні у закордонній османістиці. Частково це питання відображено в праці Т. Льюїса “Study of Naima” [Thomas Lewis 1972]. Водночас, згідно з турецьким мовознавцем М. Джошкуном, квантитативні дослідження ідіостилю в тюркології поки

що не набули бажаного поширення, що визначає новизну нашої роботи [Coşkun 2010].

Натомість метод обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона, на основі якого виконано дослідження, ґрунтовно описаний у мовознавчій літературі. Зокрема, А. В. Прохоров констатує, що в загальному випадку для порівняння двох упорядкованих послідовностей значень частотних функцій текстів здебільшого використовуються коефіцієнти кореляції Пірсона, Спірмена, Кендалла [Прохоров 2002]. На доцільності обчислення коефіцієнта R для встановлення ступеня парної лінійної залежності в стилometriчних дослідженнях наголошує і М. В. Алпатов у виданні “Квантитативна лінгвістика” [Алпатов 2005]. Серед західних науковців кластерний аналіз документів через обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона також описували А. Стрегл, Дж. Гош, Р. Муні.

Постановка завдання. Таким чином, нами поставлене завдання на основі обчислення коефіцієнта кореляції R між частотними словниками 22 текстів різних османських авторів установити ступінь їхньої парної тісності. Надалі це дає можливість укласти загальний частотний словник колекції документів, який можна вважати нормативним для мови хронік класичного періоду османотурецької мови (16–19 ст.). Другим завданням стало визначення ступеня тісності між різними сегментами досліджуваного тексту, далі – між частотним словником “Історії Наїми”, укладеним на основі згаданих сегментів, та – колекції османотурецьких літописів. Підхід вжито з метою визначити нормативні показники лексики османотурецьких хронік, відтак порівнявши з ними дані досліджуваного твору, визначити, чи відрізняється в цілому лексика “Історії Наїми” від вокабуляру решти османських літописців, отже: чи існує девіація тексту від встановленої норми, що й визначатиме загалом наявність або відсутність стилістичних рис твору.

Виклад основних положень. Для укладання нормативного частотного словника османотурецьких літописів ми початково відібрали за логічними критеріями електронні тексти 22 літописів, транслітерованих за правилами латинської абетки. Згідно з методологією екстралінгвістичної розмітки корпусів, відпрацьованою Д. Сінклером [Sinclair 1996], відібрані хроніки класифіковані за такими параметрами:

1) модуль тексту – його походження. Отже, відібрано письмові твори, створені літерами османотурецької мови, транскрибовані латиницею, відтак переведені за допомогою програми АBBYY Fine Reader 11 Professional Edition у формат текстових файлів RTF; об’єднані структурним програмним забезпеченням у форматі баз даних Microsoft Office Access;

2) тип тексту – переведений у друковану форму манускрипт;

3) домен тексту – жанр літописання, а також піджанри: “сефаретнаме”, “фетіхнаме”, “таріх”, “сефернаме”;

4) мова корпусу – османотурецька мова класичної доби (16–19 століть);

5) локація текстів – колишня територія Османської імперії; відбір у межах трьох регіонів: списки з Анатолії та Єгипту (Каїр), один – із Криму.

6) датування текстів: параметри відбору звужено в часових межах до 150 років: з 1608 по 1760 ± 2 роки.

Особливим критерієм у відборі стала структуризація творів саме літописних жанрів у межах невеликого часового проміжку. Адже впродовж згаданого періоду з 1608 по 1760 рр. османотурецька мова не зазнала суттєвих змін. Її класичний період охоплює часову вісь від поч. 16 ст. до середини 19 ст. [Timurtaş F. 1997]. Ще одним критерієм відбору став пошук тих літописів, які зачіпають вітчизняну історію, позаяк “Історія Наїми” – один із тих творів сусідньої історіографії, де часто згадуються українські землі та Кримський ханат.

В основу колекції документів лягли такі твори:

1. Gazavat-ı Murad Paşa Vasıtı (17 ст.); відібрано 29 транслітерованих сторінок (17 167 словоформ) із 84 – рукопису № 2236 бібліотеки Сулейманіє м. Стамбул; хроніку укладено в 1606–1611 рр.; оповідає про події 1606–1608 років; про автора майже нічого невідомо [Göknuş 2006].

2. Tevarih-i Al-i Osman анонімного автора середини 17 ст.; відібрано 146 транслітерованих сторінок (60 373 словоформи) з рукопису відділу рідкісних творів бібліотеки Стамбульського університету; літопис охоплює події з 1299 по 1487 рр. [Çimen 2006].

3. Reçevi Tarihi İbrağima Печеві (1572–1650); відібрано 86 сторінок, транслітеровані за аркушами 80b–114a (28 899 словоформ)

багдадського рукописного списку № 206 бібліотеки Реван палацу Топкапи; літопис укладено в 1640-х роках; оповідає про події 1520–1640-го рр.; автор – стамбулець [Özbal 2005].

4. Reçevi Tarihi İbrağima Печеві (1572–1650); відібрано транслітеровані аркуші 46b–80a (24 224 словоформ) багдадського рукописного списку № 206 бібліотеки Реван палацу Топкапи; літопис укладено в 1640-х рр.; оповідає про події 1520–1640 рр.; автор – стамбулець [Gürışık 2005].

5. Tarihçe-i Fethi Revan ve Bagdad Кара Челебі-заде Абдюльазіза-ефенді (1591 або 1592–1658); відібрано 73 транслітеровані сторінки (21 088 словоформ) із рукописів № 241 бібліотеки Реван палацу Топкапи, № 2288, № 1391, № 9791 бібліотеки Стамбульського університету та № 2086 бібліотеки Сулейманіє; літопис завершено 1652 р.; оповідає про події 1635–1640 рр.; автор перебував на посаді шейхульіслама [Yıldırım 2005].

6. Tarih-i Kamanîçe Хаджи Алі-ефенді (17 ст.); взято 127 транслітерованих сторінок (38 605 словоформ) рукопису № 308 Стамбульської бібліотеки манускриптів Сулейманіє; літопис укладено в 1672–1673 рр.; оповідає про події 1672–1673 рр.; стосується української історії; автор служив секретарем Дивану [Can 2007].

7. Tarih-i Mehmed Giray Мегмеда Гірая (17–18 ст.); відібрано 124 транслітерованих сторінки (57 677 словоформ) рукопису № 1080 Віденської національної бібліотеки; літопис завершено 1703 р.; оповідає про події 1682–1703 рр.; стосується української історії; автор – із роду ханів Гіраїв [Demir 2006].

8. Tarih-i Sülalet-i Körgülü Бєгджеті Сейіда Ібрагима-ефенді (17 ст. – пом. у 30–40-х роках 18 ст.); відібрано 202 транслітеровані сторінки (142 043 словоформи) рукопису № 212 бібліотеки Кьопрюлю в Стамбулі; літопис укладено в 30-х рр. 18 ст.; автор – стамбулець, секретар Дивану [Gökçek 2006].

9. Tarih-i Çelebi-zade Челебі-заде Ісмаїла Асіма-ефенді (1685–1760 рр.); взято 250 транслітерованих сторінок (125 026 словоформ) видання 1865 р. стамбульської типографії Matbaa-ı Âmirе; літопис складено в 30-х рр. 18 ст.; оповідає про події 1722–1733 рр.; автор – стамбулець [Aktaş 2008].

10. Tarih-i Sami Мустафи Самі (1680-ті – 1734); відібрано 44 транслітеровані сторінки (92 226 словоформ) видання 1784 р. типографії Мютеферріка, що в бібліотеці ТВММ м. Анкара;

літопис завершено 1734 р.; оповідає про події 1630-х рр.; автор був ваканювісом [Karadaу 2008].

11. Kit'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel Мусаффи Мегеммеда-ефенді (18 ст.); відібрано 86 сторінок (32 357 словоформ), транслітеровані за рукописами № 368 бібліотеки Стамбульського університету та – Реван; літопис укладено в 40-х рр. 18 ст.; оповідає про події 1736–1739 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець [Çoruhlu 2005].

12. Keуfiyet-i Rusiууе секретаря яничарів Гасана Кюрді (1-а пол. 17 ст. – 2-а пол. 18 ст.); відібрано 72 (21 712 словоформ) транслітеровані сторінки рукопису 1791–1792 років № 233\36909 Стамбульського музею палацу Топкапи; хроніку створено наприкінці 30-х рр. 18 ст.; оповідає про події 1711, 1736–1737 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець, секретар яничарів [Tübençokrak 2007].

13. Risale-i Teberdariууе Fi Ahval-i Darü's-Sa'ade Дервіша Абдуллага (18 ст.); відібрано 96 транслітерованих сторінок (49 976 словоформ) рукопису № II\233 бібліотеки Кьопрюлю м. Стамбула; літопис укладено в 1741–1742 рр.; оповідає про події 1736–1739 рр.; стосується української історії; автор – мешканець Бурси, суфій [Saka 2007].

14. Sefaretname Нішлі Мегмеда-аги (пом. 1732 р.); відібрано 66 транслітерованих сторінок (16 416 словоформ) рукопису № 1313 бібліотеки Реван; літопис укладено в 20-х рр. 18 ст.; оповідає про події 1722–1723 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець [Mertayak 2005].

15. Sefaretname Шегді Османли-ефенді (1707–1769); відібрано 52 транслітеровані сторінки (19 442 словоформ) рукопису № 1040 відділу турецьких манускриптів Національної бібліотеки Парижа; літопис укладено в 1750-х рр.; оповідає про події 1740–1757 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець, секретар Дивану [Polatcı 2003].

Одночасно ми додали до корпусу з експериментальною метою 7 праць, що долають згадані часові межі та розширюють піджанрову варіативність колекції. Експеримент проведено з метою ширшого дослідження тексту в діяхронії та порівняння з творами різних піджанрів, зважаючи на важливість таких зіставлень у стилеметрії [Wynne 2005]. З тією ж експериментальною метою

до колекції додано незначний фрагмент твору “Сеяхатнаме” відомого османського мандрівника 17 ст. Евлія Челебі.

Експериментальну частину корпусу можна репрезентувати таким чином:

16. *Tevarih-i Al-i Osman* Нішанджи Мегмета-паші (пом. 1571); взято транслітеровані сторінки 16–120А (57 397 словоформ) з 240 сторінок конійського рукопису № 474 бібліотеки Ясуфа-аги); літопис складено в другій пол. 16 ст.; автор – стамбулець [Yastı 2005].

17. *Gence Fetihnamesi* Рагімізаде Ібрагіма Чавуша (16 ст.); відібрано 45 транслітерованих сторінок (18 587 словоформ) рукопису № 1296 бібліотеки Реван Палацу Топкапи; літопис укладено у 80–90 роках 16 ст.; оповідає про події 1583–1590 рр.; автор тривалий час мешкав у Багдаді, перебував у кавказьких походах, чавуш [Dündar 2006].

18. *Tebriziyye* Таликизаде Мегмеда Субгі (пом. 1606); відібрано всі 59 транслітерованих сторінок (17 256 словоформ) рукопису № 1299 бібліотеки Реван палацу Топкапи, м. Стамбул; літопис укладено наприкінці 16 ст.; оповідає про події 1585 р.; автор – стамбулець, секретар Дивану [Özkucugundeli 2005].

19. *Mukaddimetü's Sefer* невідомого автора 18 ст.; відібрано всі 87 (47 543 словоформи) транслітерованих сторінок рукописного списку 18 ст. № 384 бібліотеки Реван Палацу Топкапи; літопис завершено 1778 р.; оповідає про події 1736–1739 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець [Söylemez 2007].

20. *Tarih-i Sefer-i Rusya* Саїда б. Галіля Ібрагіма (приблизно 1750–1820); відібрано всі 108 транслітерованих сторінок (47 503 словоформи) рукопису № 2143 бібліотеки Сулейманіє м. Стамбула; літопис укладено в 1810 рр.; оповідає про події 1768–1810 рр.; стосується української історії; автор – стамбулець [Altun 2006].

21. *Pehlivan Ibrahim Paşa Vakayı'namesi* Абдулліятіфа-ефенді (1776–1832); відібрано всі 227 (84 216 словоформ) транслітерованих сторінок рукопису № 1043 Бібліотеки старих рукописів та друкованих видань м. Бурси; літопис завершено 1820 р.; оповідає про події 1787–1817 рр.; стосується української історії; автор – мешканець Бурси, представник суфійського тарікату [Erol 2007].

22. Tevarih-i Tohta Bay qavli üzere ibtida Qırım ceziresine malik olan Hanları beyan ider, розділ “Сеяхатнаме” мандрівника 17 ст. Евлія Челебі (1611–1679/1682); відібрано 7 транслітерованих сторінок зі списків, що увійшли до 8 тому “Книги мандрів”, виданого 1928 р.; фрагмент написаний орієнтовно у 1666–1667 рр., розповідає про події 13 ст.; стосується української історії; автор – мандрівник, письменник, уродженець Стамбула [Evlıya Çelebi 2002; Бахревский 2008].

Надалі між частотними словниками текстів за їхніми ранговими показниками був обчислений ступінь парної тісності. Коефіцієнт кореляції Пірсона обчислюється за формулою в програмі SPSS:

$$r_{XY} = \frac{\text{cov}_{XY}}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{\sum(X - \bar{X})(Y - \bar{Y})}{\sqrt{\sum(X - \bar{X})^2 \sum(Y - \bar{Y})^2}}$$

Ступінь тісності представлений у числах від 0 до +1. Чим нижчий показник r , тим нижчий ступінь тісності між лексикою текстів, і навпаки. Отримані дані можна представити у вигляді кореляційної матриці, як на Таблиці 1.

Перші ряди цифр у рядку вгорі та колонці ліворуч відповідають переліку хронік у тій послідовності, як вони були репрезентовані вгорі.

Отже, ступінь кореляції r між частотними словниками 21 з 22 документів становить: від +0,709 до +0,981 ($p < 0.001$). Це засвідчує достовірність вибірки для створення моделі мовної норми османотурецьких літописів, за винятком одного тексту – “Сеяхатнаме” Е. Челебі. Він корелюється з рештою хронік на рівні: від +0,663 до +0,734, що підтверджує тезу багатьох тюркологів про стилістичну унікальність цього твору. Обчислення кореляційної матриці уможливило також створення нормованого частотного словника османотурецьких літописів, що складається з 38 648 лем. Із них перші 10 тис. лем покривають 99,39 % гіпертексту колекції документів, який налічує майже 1 мільйон словоформ.

Результати кореляції попередньо засвідчують:

1) прозові жанри османотурецької мови, по суті, не зазнавали змін від поч. 16 ст. до поч. 19 ст.

Таблиця 1

Кореляційна матриця лексики османських літописів

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1		0,858	0,862	0,863	0,9	0,892	0,891	0,918	0,917	0,927	0,925	0,865	0,735	0,76	0,913	0,798	0,931	0,922	0,918	0,917	0,8	0,69
2	0,858		0,874	0,866	0,891	0,868	0,897	0,906	0,858	0,85	0,848	0,823	0,771	0,754	0,866	0,841	0,878	0,868	0,888	0,842	0,796	0,694
3	0,862	0,874		0,976	0,868	0,875	0,882	0,926	0,84	0,833	0,873	0,927	0,837	0,81	0,89	0,785	0,847	0,839	0,902	0,879	0,844	0,717
4	0,863	0,866	0,976		0,857	0,88	0,881	0,927	0,864	0,859	0,904	0,94	0,841	0,816	0,912	0,809	0,869	0,856	0,922	0,915	0,824	0,73
5	0,9	0,891	0,868	0,857		0,906	0,885	0,936	0,876	0,874	0,864	0,862	0,761	0,77	0,877	0,804	0,885	0,865	0,884	0,855	0,829	0,672
6	0,892	0,868	0,875	0,88	0,906		0,889	0,916	0,893	0,896	0,907	0,896	0,756	0,783	0,907	0,81	0,9	0,885	0,907	0,906	0,805	0,696
7	0,891	0,897	0,882	0,881	0,885	0,889		0,914	0,881	0,888	0,899	0,875	0,781	0,803	0,892	0,838	0,915	0,902	0,917	0,89	0,852	0,696
8	0,918	0,906	0,926	0,927	0,936	0,916	0,914		0,926	0,927	0,932	0,913	0,806	0,816	0,935	0,817	0,926	0,911	0,941	0,913	0,848	0,7
9	0,917	0,858	0,84	0,864	0,876	0,893	0,881	0,926		0,981	0,953	0,842	0,709	0,721	0,929	0,84	0,954	0,953	0,93	0,927	0,733	0,684
10	0,927	0,85	0,833	0,859	0,874	0,896	0,888	0,927	0,981		0,972	0,844	0,698	0,729	0,936	0,835	0,972	0,968	0,938	0,941	0,734	0,678
11	0,925	0,848	0,873	0,904	0,864	0,907	0,899	0,932	0,953	0,972		0,893	0,742	0,787	0,944	0,836	0,957	0,947	0,945	0,959	0,783	0,708
12	0,865	0,823	0,927	0,94	0,862	0,896	0,875	0,913	0,842	0,844	0,893		0,797	0,819	0,893	0,755	0,845	0,827	0,89	0,917	0,824	0,709
13	0,735	0,771	0,837	0,841	0,761	0,756	0,781	0,806	0,709	0,698	0,742	0,797		0,798	0,827	0,73	0,723	0,719	0,827	0,762	0,818	0,674
14	0,76	0,754	0,81	0,816	0,77	0,783	0,803	0,816	0,721	0,729	0,787	0,819	0,798		0,841	0,698	0,741	0,722	0,81	0,792	0,844	0,648
15	0,913	0,866	0,89	0,912	0,877	0,907	0,892	0,935	0,929	0,936	0,944	0,893	0,827	0,841		0,839	0,931	0,924	0,954	0,951	0,816	0,734
16	0,798	0,841	0,785	0,809	0,804	0,81	0,838	0,817	0,84	0,835	0,836	0,755	0,73	0,698	0,839		0,868	0,867	0,863	0,818	0,732	0,695
17	0,931	0,878	0,847	0,869	0,885	0,9	0,915	0,926	0,954	0,972	0,957	0,845	0,723	0,741	0,931	0,868		0,975	0,949	0,929	0,776	0,706
18	0,922	0,868	0,839	0,856	0,865	0,885	0,902	0,911	0,953	0,968	0,947	0,827	0,719	0,722	0,924	0,867	0,975		0,945	0,916	0,764	0,685
19	0,918	0,888	0,902	0,922	0,884	0,907	0,917	0,941	0,93	0,938	0,945	0,89	0,827	0,81	0,954	0,863	0,949	0,945		0,938	0,831	0,73
20	0,917	0,842	0,879	0,915	0,855	0,906	0,89	0,913	0,927	0,941	0,959	0,917	0,762	0,792	0,951	0,818	0,929	0,916	0,938		0,785	0,73
21	0,8	0,796	0,844	0,824	0,829	0,805	0,852	0,848	0,733	0,734	0,783	0,824	0,818	0,844	0,816	0,732	0,776	0,764	0,831	0,785		0,663
22	0,69	0,694	0,717	0,73	0,672	0,696	0,696	0,7	0,684	0,678	0,708	0,709	0,674	0,648	0,734	0,695	0,706	0,685	0,73	0,73	0,663	

2) затиснені літературним каноном прозаїки, навіть за всього розмаїття піджанрів, тем, сюжетів і задумів, строго дотримувалися тотожних правил написання та монотонно оперували лексикою тощо.

Аналогічну операцію було проведено і з досліджуванним текстом “Історія Наїми”. Вибірка з твору розподілялася на три категорії за логічними критеріями екстралінгвістичних відомостей про твір.

Так, один із найвідоміших дослідників літопису Т. Льюїс переконливо довів, що більша частина тексту “Історії Наїми” – це перепис решти хронік; рукою ж самого літописця створено всього кілька десятків сторінок [Thomas Lewis 1972, 130–131]. Тому сторінки твору варто розділити на дві групи:

1) сюди належатимуть: а) передмови до двох томів історії (перша – написана наприкінці 17 ст. та присвячена Амджазаде Гюсейну-паші, друга – на поч. 18 ст., присвячена великому візирю Морали Гасану-паші; б) фрагменти самої “Історії”, які хроніст складав особисто, а не переписував з інших джерел.

2) переважна частина літопису, яку Наїма компонував на основі текстів своїх попередників.

Сучасне транслітероване шеститомне видання “Квітника Гюсейна у викладі подій Сходу та Заходу” загалом налічує 2247 сторінок. Зіставляючи його текст із виданням, надрукованим арабськими літерами у стамбульській типографії Amire Press у тихтаки 6 томах упродовж 1864–1866 років [1866 مصطفیٰ نعیم], ми й виділили авторські фрагменти тексту та орієнтовно відібрали до корпусу більшу половину сегментів, які автор уклав власноручно. Їхній перелік подано у праці Т. Льюїса “Study of Naima” [Thomas Lewis 1972, 130–131].

Далі авторські сегменти, згідно з описаними положеннями, були розбиті на взяті з передмови у кількості 12 219 словоформ та ті, які можна зустріти на сторінках самої хроніки, у кількості 16 378 словоформ. Відтак відібрано кожен десяту сторінку тексту, яка є переписом інших хронік. Ця частина налічує 69 334 словоформи.

Таким чином, щоб простежити основи ідіолекту Мустафи Наїми на рівні лексичної підсистеми мови, ми обчислили коефіцієнт кореляції r між частотними словниками усіх трьох частин,

їхнім об'єднаним словником та загальним – укладеної колекції документів. Із кореляційною матрицею можна ознайомитися в Таблиці 2, де: T1 – сегмент тексту, який автор переписував; T2 – сегмент, що найповніше відображає мовні особливості автора в тексті, оскільки укладений ним особисто; T3 – передмови хроніки, які автор писав, маючи дотримуватися певного офіціозу, позаяк вони присвячені керманичам Османської імперії; ALLT – три сегменти в цілому; Korpus – тексти літописів, представлені в описаній колекції хронік османотурецької мови:

Таблиця 2

Кореляція лексики “Історії Наїми” та КЛОТ

	T1	T2	T3	ALLT	Korpus
T1		0,980	0,908	0,995	0,753
T2	0,980		0,949	0,992	0,761
T3	0,908	0,949		0,943	0,792
ALLT	0,995	0,992	0,943		0,771
Korpus	0,753	0,761	0,792	0,771	

Отже, як видно з Таблиці 2, різні сегменти хроніки на рівні лексичної підсистеми мови перебувають між собою в тісній єдності. Ступінь коефіцієнта r між ними настільки високий, що можна констатувати: складені самим Мустафою Наїмою сторінки його хроніки на рівні лексичної підсистеми мови анічим не відрізняються від решти переважної більшості тексту, яку хроніст переписував з інших джерел. Кореляційна матриця Таблиці 2 демонструє, що ідіостиль Мустафи Наїми присутній у всіх трьох сегментах хроніки, відібраних для корпусного дослідження. Оскільки ж авторський сегмент, який, власне, мав би стати єдиним виявом стилю літописця, нічим не відрізняється від решти тексту, то і вся хроніка є не просто переписом, але й авторською візією переписаних текстів.

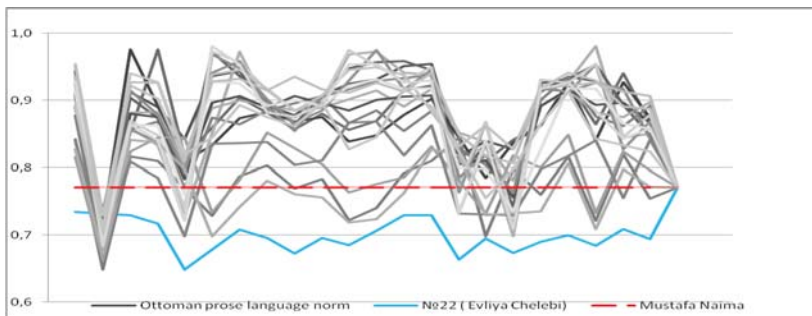
Тим часом показник коефіцієнта кореляції між частотними словниками “Історії Наїми” та колекції документів r 0,771

($p < 0.001$) засвідчує, що на рівні лексичної системи мови ідіостиль автора виявляє себе в таких тенденціях: 1) незначному відхиленні від канонів тогочасного прозового жанру, отже використанні авторського набору інструментів творення тексту; 2) одночасно пристосуванні переписаних хронік до мовних норм класичної доби османотурецької мови; твердження відповідає і нашому аналізу кореляційної матриці османських літописів, представленої в Таблиці 1, яка засвідчує незначну розбіжність у пластах лексики початку та кінця епохи османотурецької мови класичної доби, отже існування певної довготривалої в часі мовної норми.

Висновки. Як зауважує один із перших дослідників та видавців твору Мустафи Наїми Ібрагім Мютеферріка, своєю популярністю серед освічених верств османського суспільства “Історія Наїми”, власне, й завдячувала тому, що її стиль не був таким “солодким”, пишним та панегіричним, як решта османських літописів [Müteferrika 1967, II–26]. На тому, що мова літопису відрізнялася від тогочасних хронік більшою простотою, в загальних рисах наголошують і такі дослідники творчості автора: Т. Льюїс, А. Кабакли, І. Ортайли, С. Чалтак, Г. Халимоненко та решта. Лексикостатистичний аналіз параметрів ідіолекту “Історії Наїми” дає можливість підтвердити їхні висновки та найголовніше – уточнити їх, візуально зафіксувавши ідіостиль Мустафи Наїми, що можна представити у графічній формі, як показано на Рис. 1.

Рис. 1.

*Лексична норма османських літописів
та ідіостиль “Історії Наїми”*

Пряма, яка позначає текст Мустафи Наїми, перебуває тут на периферії скупчення кривих, які відображають тексти з матриці Табл. 1, отже, і тогочасну мовну норму османських хронік. Утім, одночасно ця лінія не виходить за межі скупчення, як крива № 22, що відображає твір “Сеяхатнаме” відомого мандрівника Евлія Челебі. Власне, відхилення від тогочасних норм османської прози спричинило забуття цього унікального твору на довгі роки. Натомість “Історія Наїми”, хоча й не потрапляє в центр “нормованої” сукупності кривих, однак її стилістичні риси не можна назвати настільки яскравими, щоб вони цілковито порушували строгі усталені канони написання османських творів. Описана фіксація ідіостилю засвідчує актуальність подальшої праці над його дослідженням.

Перспективи подальших досліджень. Фіксація ідіостилю османотурецького автора Мустафи Наїми на основі корпусної методології може буде застосована за аналогією до решти літописних текстів, чії стилістичні особливості перебувають під сумнівом. Наявність ідіостилю уможливорює подальшу працю в цьому напрямку, тобто, пошук через лінгвостатистичні методи конкретних виявів авторського ідіолекту на лексичному рівні мови. Результати дослідження можуть бути використані з мовознавчою та літературознавчою метою: для пошуку вияву ідіостилістичних рис як порушення строгих рамок османських прозових жанрів, механізму уникнення канону в близькосхідній літературі, авторських прийомів зацікавлення читача або ж способу впливу на нього тощо. А також – на перетині мовознавства з історичною герменевтикою, у розгляді ідіостилістичних особливостей через призму таких опозицій, як текст і психолінгвістична особистість автора, текст і контекст, текст та історична епоха тощо.

ЛІТЕРАТУРА

Аллатов В. М. Волошинов, Бахтин и лингвистика. Москва, 2005.

Бахревский Е. В. Эвлия Челеби и его “Книга путешествия” // Эвлия Челеби. Книга путешествия. Крым и сопредельные области / [Вступит. статья, перевод с османского языка, комментарии Е. В. Бахревского]. Симферополь, 2008.

Прохоров А. В. Метод анализа ЕЯ описания предметных областей // *А. В. Прохоров, Ю. Н. Филиппович. Семантика информационных технологий: опыты словарно-тезаурусного описания.* Москва, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://it-claim.ru/Library/Books/Semantics_IT/gl1_2/glav1_2.htm.

Aktaş A. Çelebizâde Âsım Târîhi. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.yazoku.net/2009/05/celebizade-asm-tarihi.html>.

Altun A. Said. b. Halil İbrahim’in “Tarih-i Sefer-i Rusya” Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme): Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Can A. H. Giriş // Hacı Ali Efendi. Tarih-e Kamanîçe. Ankara, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://cw.routledge.com/textbooks/0415286239/resources/corpa2.htm#_Toc92298906.

Çimen C. Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 897/1487’e kadar): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Çoruhlu M. Musaffa Mehmed Efendi “Kıt‘a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel” (Tahlil ve Metin): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2005.

Coşkun M. Üslup Çalışmaları Üzerine // Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları. Vol. V. İstanbul, 2010.

Demir U. Târîh-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin): Yüksel Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Dündar H. Rahîmîzâde İbrahim (Harîmî) Çavuş’un Gence Fetihnâmesi Adlı Eseri’nin Transkripsiyonu ve Kiritizasyonu: Yüksel Lisans Tezi. Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Erol S. Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı’Namesi (Baba Paşa Tarihi): Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Evliya Çelebi. Tevarih-ı Tohta Bay qavli üzere ibtida Qırım cezire-sine malik olan hanları beyan ider / Транскр. и пер. Н. Сейтягьева // *Научный бюллетень.* № 2. Симферополь, 2002.

Gökçek M. F. Behceti Seyyid İbrahim Efendi “Tarih-i Sülale-i Köprülü” (transkripsiyon ve tahlil): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Göknur Ç. Vâsıtı'nın "Gazâvât-ı Murad Paşa" Adlı Eserinin İncelenmesi: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2006.

Gürışık M. Peçevi tarihi (46b/80a metin, dizin, özel adlar sözlüğü): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2005.

Karadayı A. Osmanlı tarih yazıcılığının gölgede kalmış bir eseri "Tarih-i Sâmi" (metnin transkripsiyonu): Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Mertayak A. Nişli Mehmet Aga'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi (1722–1723): Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Müteferrika İbrahim. Naima'nın Hal Tercümesi ve Kitabı Hakkında // *Naima Tarihi: 6 Cilt [çeviren Huzuri Danışman].* C. 1. İstanbul, 1967.

Özbal M. Peçevi tarihi (80b/114a metin, edisyon kritik, dizin, özel adlar sözlüğü): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2005.

Özkucugundeli B. Talîkîzade Mehmed Subhî "Tebriziyye" (Metin Transkripsiyonu, Eser ve Bilgilerin Değerlendirmesi, Yazar Hakkında İnceleme): Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2005.

Polatçı T. Şehdi Osman-Efendi'nin Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi (1757–1758): Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Saka P. Derviş Abdullah "Risale-i Teberdariyye Fi Ahval-i Darü's-Sa'ade". Değerlendirme – Çevire Metin: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2007.

Sinclair J. Preliminary recommendations on text typology. EA-GLES Document EAGTCWGTTYP/ P, 1996. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.ilc.pi.cnr.it/EA-GLES96/texttyp/texttyp.html>.

Söylemez H. Mukaddimetü's Sefer (1736–1739 Seferi Hakkında Bir Eser). Metin, Değerlendirme: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2007.

Timurtaş F. Osmanlı Türkçesi Grameri. İstanbul, 1997.

Thomas Lewis. A Study of Naima. New York: New York University Press, 1972.

Tübençokrak Ö. Keyfiyet-i Rusiyye'nin Transkripsiyon ve Tahlilî (H. 1206 / M. 1791–1792): Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Wynne M. Stylistics: corpus approaches. Oxford University, 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://docsfiles.com/pdf_stylistics_corpus_approaches.html

Yastı M. Nişancı Mehmet Paşa “Tevarih-i Al-i Osman” (1b-120a): Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Yıldırım N. Kara Çelebi-Zade Abdülaziz Efendi’nin Zafername adlı eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad). Tahlil ve metin: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2005.

مصطفى نعيم. روضة الحسين في خلاصة اخبار الخافقي: 6 ج. استانبول: مطبعه عامر. 1866.